

Οι «Πέρσες» του Αίσχύλου

(ΑΠΟ ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΤΕΧΝΗΣ ΤΟΥ Κ. ΚΟΥΝ)

ΤΟΥ Κ. ΜΠΑΜΠΗ Δ. ΚΛΑΡΑ

ΚΑΤΑΜΕΣΤΟ από κόσμο το "Ω-
δεΐον" Ἡρώδου ἀντιβούισε τὸ
Σάββατο τὸ δράδυ τὸν ὁμολογη-
μένον ἀπὸ τὸ στόμα τῶν «Περ-
σῶν» ὑψηλόφωνα τοῦ Αἰσχύλου
λόγο γιὰ τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐ-
λευθερία, καθὼς τὸν δίδαξε ὁ Κά-
ρολος Κούν μετὰ τὸ Θέατρο Τέχνης.
Κατὰ τρόπο νεωτεριστικό. Μὲ πε-
ρισσότερο βάρος στὴ βαρβαρική
ἐξωτερικότητα τοῦ ἔργου καὶ στὸ
θεατρικὸ μέχρι παροξυσμοῦ πάθος,
παρὰ στὸν ἑλληνικὸ χαρακτήρα
τοῦ λόγου καὶ τὴν ἑλληνικὴ ὑφὴ
τῆς τραγωδίας. Κι' ἦταν ἡ συγ-
κίνησι πολλή, κι' ἦταν ὁ ἐνθου-
σιασμός μεγάλος. Ἀλλὰ καὶ ὁ
σκεπτικισμὸς καὶ ὁ ἐνδοιασμοὶ
γιὰ τοῦ εἵδους αὐτοῦ τὴν ἐρμη-
γεία, ὄχι μικροί. ***

Ἀπὸ τὰ παλαιότερα καὶ μονα-
δικὰ μετὰ ἱστορικὸ θέμα ἔργο τοῦ
τραγικοῦ οἱ «Πέρσες» δὲν ἔχουν
ἴσως τὸν καθολικὸ ἀνθρώπινο καὶ
οἰκουμενικὸ χαρακτήρα τοῦ «Προ-
μηθέα» μετὰ τὸ μέγα βάθος τοῦ στο-
χασμοῦ τῆς ὀριμότητος. Προδια-
γράφει ὅμως μετὰ τὰ μεγάλα τοῦ
διδάγματα καὶ τὸν παραστατικὸ
λόγο, τὸ κατοπινὸ ὕψος τοῦ ποι-
ητῆ.

Εἶναι τὸ ἔργο ποὺ τονίζει τὸ
ἀπεφθεγμένον ἀπὸ τοὺς αἰῶνες ἐλευθε-
ρωτικὸ τῆς πατρίδας σάλπισμα,
ποὺ καὶ σήμερον ἠλεκτρίζει κάθε
ἐθνικὴ ψυχή:

«ὦ παῖδες Ἑλλήνων, ἴτε
ἐλευθεροῦτε πατρίδ' ἐλευθεροῦ-
τε δὲ
παῖδας, γυναῖκας, θεῶν τε πα-
τρῶν ἔδη
θῆκας τε προγόνων· νῦν ὑπὲρ
πάντων ἀγῶν»

Ὅταν πρόκειται γιὰ τῆς πα-
τρίδας τὴν ἐλευθερία, ὁ ἀγῶνας
εἶναι γιὰ ὅλα. Δὲν χωροῦν συμβι-
βασμοί.

Αὐτὸς καὶ μόνον ὁ λόγος ἀρκεῖ
γιὰ νὰ καταξιώσῃ τὸ ὅλο ἔργο.
Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἡ μόνη ἐθνικὴ πα-
ραίνεσί του. Μαζί του ὁ ποιητὴς
συνάπτει προϋποθετικές καὶ συν-
τελεστικές του ἐννοίες. Στὴν ὑπὴρ-
ρεσία τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας τί-
θενται καὶ ἡ ἐξυπνάδα καὶ ἡ παλ-
ληκαριά.

Ξεγελοῦν τὸν Ξέρξη οἱ Ἕλλη-
νες, πῶς θὰ ἐγκαταλείψουν τὸ πε-
δίον τῆς μάχης — ἂν ἦταν ποτὲ
δυνατό! — καὶ θὰ τὸ σκάσουν νὰ
σωθοῦν. Ὁρμοῦν πρῶτοι μετὰ τὰ
πολύ λιγώτερα — 300 μόνον —
καράβια τοὺς πάνω στὴν πολυά-
ριθμη — 1000 τόσα σκάφη —
περσικὴ ἀρμάδα, ποὺ φρόντισαν
μετὰ τὸ μεγαλοφυῆς στρατηγικὴν
τοὺς νὰ στριμώξουν στὸ στενὸ
τῆς Σαλαμίνας, μητέρας γῆς
τῆς Σαλαμίνας τῆς Κύπρου ὅπως
νίκησαν οἱ Ἀθηναῖοι, εἶναι ἐπειδὴ
μνημονεύει ὁ ποιητὴς. Κι' ἀπο-
σποῦν τὴ νίκη. Γιατὶ δὲν εἶναι ὁ
ἀριθμὸς τῶν μηχανῶν ποὺ κερδί-
ζει. Εἶναι ἡ παλληκαριά. Ἀπόρ-
θητο φρούριο θὰ μένῃ ἡ Ἀθήνα,
ὅσο θὰ τὴν κατοικοῦν ἄντρες. Ἔ-
τσι δεδαιώνει ὁ Ἀγγελὸς ποὺ ἱ-
στορεῖ τὴ μεγάλη τῶν Περσῶν
συμφορά. Κι' ὅσο αὐτὴ θὰ κρα-
τᾷ, ἐλευθερὴ θὰ ᾖ καὶ ὅλη ἡ
Ἑλλάδα. Μαζί της, καὶ ὅλη ἡ
Δύσι — κάπου ἐκεῖ πέφτει ἡ Ἀ-
θήνα γιὰ τοὺς Πέρσες — σώζε-
ται ἀπὸ τὴ βαρβαρικὴ ἐπίδρομή
καὶ καρπώνεται τὸν ἀνθρώπινο
πολιτισμὸ ποὺ τῆς κληροδοτεῖ ἡ
Μεγάλη Ἀθηναϊκὴ Δημοκρατία.

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἱστορικὴ τοῦ ἔρ-
γου σημασία, ποὺ ἀναδύεται ἀπὸ
τὸ θέμα. Πέραν ὅμως αὐτῆς, ὁ
ποιητὴς μετὰ τὸν λόγο του, προε-
κτείνει καὶ βαθαίνει τὸ νόημά του.
Ἄν πολέμησαν παλληκαρίσια κοῖ
νίκησαν οἱ Ἀθηναῖοι, εἶναι ἐπειδὴ
ἦταν οἱ ἴδιοι ἐλεύθεροι. Δουλοὶ
κανενὸς ἀνθρώπου δὲν ἦταν, καὶ
κανέναν ἀφέντη νὰ τοὺς ὀρίζῃ δὲν
εἶχαν, τονίζει ὁ ἀρχαῖος τραγικός.
Κι' ἡ δικὴ του ἐλευθερία γίνεται
παράδειγμα γιὰ τοὺς ἄλλους λα-
οὺς κι' αὐτῆς τῆς Ἀσίας, θρηνεῖ
ὁ χορὸς τῶν γερόντων τῆς Περ-
σίας. Μῆτε μετὰ σκυμένο πιά ὡς τὴ
γῆ χάμω τὸ κεφάλι θέλουν νὰ
προσκυνοῦν, μῆτε δασμοὺς θέλουν
νὰ πληρώνουν, ἐκήπηκε καὶ τῆς
βίας ὁ ζυγός, κι' ὅπως ὁ καθέ-
νας θέλει μ' ἐλευθερία τώρα ὁ-
μιλεῖ.

Ἄς μὴν τὸ παίρνει, λοιπόν,
κανεὶς ἀπάνω του — προειδοποιεῖ
ὁ Αἰσχύλος. Γιατὶ ἡ ἀσέβεια, ἡ
ἀλαζονεία καὶ ἡ ἀπληστία, καλὸ
δὲν μπορεῖ νὰ φέρῃ, μόνον συμφο-
ρὲς σαρφεύει.

Τὶ πῶς μεγαλύτερο ἀπ' αὐτὸ
δίδαγμα;

Σὰν πολλὰ ὅμως εἶπαμε γιὰ τὸ
νόημα τοῦ λόγου καὶ παρ' ὀλίγο
νὰ ξεχάσουμε τὸ κάλλος, ποὺ μετὰ
τόση τέχνη δένεται μαζί του σὲ
μια ἐνιαία μορφή. Σπάνια βρί-
σκει κανεὶς τόση παραστατικὴ δύ-
ναμι, ὅση στὴν περιγραφή τῆς
ναυμαχίας. Εἶναι λίγοι οἱ θρῆνοι,
ποὺ φθάνουν κατὰ τὴν ἑκτασί καὶ
τὸ βάθος τοὺς διαλογικοὺς κοπε-
τοὺς τοῦ Ξέρξη καὶ τῶν γερόντων.
Εἶναι ὑποδειγματικὴ ἡ ἐμμεση ἐ-
ξαρσι τῶν περιγραφῶν τοῦ νικη-
τῆ μετὰ τὴν ὁμολογία τοῦ ἡττημέ-
νου — τρόπος ποὺ διδάσκει ν' ἀ-
ποφεύγεται ἡ ἐπαρσι — ἡ ἐμμεση
προβολὴ τῶν ἀνθρώπων ἀξιών,
μετὰ τὸν ὀλεθρο ποὺ προκαλεῖ στοὺς
βαρβάρους, ἡ περιφρόνησί τους.
Κι' ὅλα δεμένα τὸ νὰ μετὰ τ' ἄλ-
λο, ἀβίαστα, μετὰ πνοή κι' ὁμορφιά.

Ἀπέδωκε ἡ παράστασι τὴ μορ-
φή αὐτῆς τῆς τραγωδίας; Κατὰ νὰ
καὶ ὄχι. Εἶχε πολλὰ τὰ καλὰ
στοιχεῖα, ἀλλὰ καὶ ἀρκετά, ποὺ
ζημίωσαν. Ἄς τὰ πάρουμε ἕνα-
ἕνα.

Ὁ Παν. Μουλᾶς μετέφερε τὸν
Αἰσχύλειο λόγο στὴ νεοελληνικὴ
μετὰ κάποια ἐλευθεριότητα. Ἄν ἐ-
ξαιρέσει ὅμως κανεὶς ἐλάχιστα ἐξ-
στρατίσματα — ἐκτὸς τοῦ «ἐκίρ-
κινέ-
ζι» ἀντὶ γιὰ τὸ γ... στὸ πάλε-
μο μετὰ τὸν ἀπτό, δὲν ἀκούγεται
μόνο ἄσχημα, ἀλλὰ καὶ μειώνει

πέραν τοῦ δέοντος τὴν ἀντιστοι-
χία δυνάμεων τῶν ἀντιπάλων —
ἡ μετάφρασι εἶναι κρουστή, λαμ-
περή κι' εὐχεραίνει τὴ θεατρικὴ
ἀπόδοσι. Ἀποτελέσει γερὴ βάσι
— γιὰτὶ βάσι ἵναι ἡ μετάφρασι,
ὅταν παίζονται σήμερον ἀρ-
χαῖες τραγωδίαι — γιὰ τὸ ζων-
τάνημα τοῦ ἔργου.

Ἡ μουσικὴ τοῦ Γιάννη Χρή-
στου, ἦταν ὑποδλητικὴ καὶ δια-
κριτικὴ, ὅσο περιοριζόταν σὲ μιὰ
ὑπάκρουσι, ποὺ τονίζει τὰ καίρια
σημεῖα τοῦ λόγου. Αὐτὸ στὴν ἀρ-
χή. Κατὰ τὴν πρόοδο ὅμως τοῦ
ἔργου, ἀρχισε νὰ ἐπαυξάνει ὑπερ-
μετρα, νὰ ὑπερδεύεται μετὰ τὸν λό-
γο, νὰ ἀνακατεῖ λαϊκοὺς σκω-
ποὺς καὶ ἐκκλησιαστικὰς ψαλμο-
δίαις, μαζί με ἰσοκρατικούς καὶ
ἀντηχητικούς ὑποτονισμούς, σὲ
σημεῖο ποὺ νὰ δημιουργῇ ἀκουστι-
κὴ καὶ ὀρχηστρικὴ σύγχυσι. Εἶχε
κάτι τὸ συγκλονιστικὸ ἰδιαίτερα
στὴν ἐπικήρσι τοῦ φαντάσματος
τοῦ Δαρείου. Ἐκάλυπτε ὅμως καὶ
ὑπερακόντισε τὸν λόγο.

Ὁ χορὸς... Ἐδῶ εἶναι τὸ με-
γάλο μπερόδεμα. Ἦταν φανερὴ ἡ
προσπάθεια νὰ μεταβληθῇ σὲ ἕνα
ζωντανὸ ὄργανισμὸ μετὰ ζωντανὰ
κύτταρα. Καὶ κατὰ μέγα μέρος
τὸ πέτυχε. Εἶχε κίνησι, παλμό, ἐν-
αλλαγὴ. Ἀλλὰ καὶ πολλὴ ἀποτο-
μότητα, μαζί με ὑπερβολή. Δημι-
ουργοῦσε σχήματα ἄτεχνα καὶ ἄρ-
ρυθμα συμπλέγματα ποὺ ἔδιναν
τὴν εἰκόνα ἀμορφῆς μᾶλλον μᾶ-
ζας. Παρὰ χοροὺ ἀρχαίας τραγω-
δίας. Καὶ κραυγὴ! Φοδερὴ καὶ ὑ-
περβολικὴ. Ἔτσι ὥστε συχνὰ νὰ
δίγη τὴν ἐντύπωσι ὄχι γερόντων
ποὺ κόβονται καὶ θρηνοῦν, ἀλλὰ ὑ-
στερισμοῦ. Ποῦ ὅσο κι' ἂν μὴν
νὰ δικαιολογηθῇ ἀπὸ τὸ μέγεθος
τῆς συμφορᾶς, δὲν μπορεῖ νὰ φθά-
νῃ προεξαρχούσης καὶ τῆς μου-
σικῆς μέχρις ἐνὸς εἵδους ὁμαδι-
κοῦ ἀμῶν ποὺ ὑπερφαλαγγίζει τὴν
οὐσία τοῦ λόγου καὶ τὴν ἀξία τοῦ
χοροῦ.

Αὐτὴ ἡ μέχρις ὑστερισμοῦ κραυ-
γὴ, ἀπότηλεσε καὶ τὸ ἀδύνατο ση-
μεῖο τῆς ἐπιμέρους ἐρμηνείας.
Ὅλοι κραυγάζανε, ἀπὸ τὴν ἀρ-
χή ὡς τὸ τέλος, θαρεῖς καὶ προ-
σπαθοῦσαν νὰ δείξουν ποῖος θὰ
φωνάξῃ δυνατότερα. Καὶ μάλιστα
σὲ τόνο καὶ διακύμανσι φωνῆς,
ποὺ πρόδιδε τὴν ταυτότητα τοῦ
κρυμμένου κάτω ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο
προσώπειο ἡθοποιοῦ. Κυριάρχησε
πάντως μετὰ τὴν παραστατικὴν
ἀφήγησι ὡς Ἀγγελὸς ὁ Γιώργος
Λαζάνης καὶ δίκαια ἀπόσπασε τὰ
αὐθόρμητα χειροκροτήματα τοῦ
κοινοῦ. Ἐπιδλητικός, σὰν παρου-
σία καὶ μετὰ τὸν λόγο του, ὑπῆρξε
ὁ Δημ. Χατζημάρκος ὡς φάντα-
σμα τοῦ Δαρείου. Ἡ ἐξωτερικὴ
ἀπεικόνισι μετὰ τὴν περιβολὴ ποὺ
φιλοτέχνησε — ὅπως καὶ ὅλα τὰ
κοστούμια — ὁ Γιάννης Τσαρού-
χης ἦταν μιὰ ἐπιτυχία.

Ἡ Νέλλη Ἀγγελίδου, παρὰ τὸ
ἐκινεζικὸν — γιὰτὶ; — τράδη-
γμα τοῦ προσώπου κι' ἕνα τόνο
«εὐαγγλικῆς» στὴν ἀρχὴ προφορᾶς,
ποὺ πῆγαινε νὰ καλύψῃ μιὰ κά-
ποια ἀνεπάρκεια τραγικῆς φωνῆς,
εἶχε καὶ καλὴ ἀρθρωσι καὶ πολ-
λές καλές στιγμὲς βασιλικῆς καὶ
συγκινητικῆς ἐπιδλητικότητος. Μετὰ
ἀρκετὴ ἐπίσης ἀπόδοσι ὑποδύθη-
καν ὁ Στέλιος Καυκαρίδης τὸν
Ξέρξη καὶ ὁ Σπύρος Καλογήρου
τὸν πρῶτο κορυφαῖο.

Κύριο μειονέκτημα τῆς ὁλης
σκηνοθεσίας, ποὺ ἔρχεται μάλιστα
σὲ κάποια ἀντίθεσι πρὸς τὴν ὡς
τώρα ἐργασίαν τοῦ Καρόλου Κούν,
ἦταν νομίζουμε ὁ πολὺ θόρυβος,
ὁ «σαματᾶς», ἀκόμα καὶ σ' ἐκεῖ-
να τὰ σημεῖα ποὺ δὲν τὸν ἀπαι-
τοῦσε γιὰ χάρι τῆς παραστατι-
κότητος ἡ ἱστορήσι ἢ τὸ διονυσια-
κὸ στοιχεῖο τῆς τραγωδίας.

Εὐτυχῶς, ἔμειναν ἀπ' αὐτὸν ἀ-
λώδητα μερικὰ καίρια σημεῖα τοῦ
λόγου, ποὺ σημαίνουν τὴν οὐσία
του καὶ ποὺ τονίσθηκαν εὐδιάκρι-
τα ὅπως ἔπρεπε. Καὶ πρέπει νὰ
ὁμολογηθῇ, ὅτι παρὰ τὰ ἐπιμέ-
ρους ξεστρατίσματα, κατάφερε ὁ
Κούν νὰ ζωντανέψῃ τὸν λόγο τοῦ
Αἰσχύλου καὶ νὰ τὸν κἀνῃ θέατρο.
Περὶσσότερο ἀπὸ ὅσο ἐπιτρέπουν
ἡ ὑφὴ καὶ ὁ χαρακτήρας τῆς ἀρ-
χαίας τραγωδίας. Ἀλλὰ ποῦ σ'
ἀντάλλαγμα χάρισε τὴν ἐντύπω-
σι τῆς ζωντανίας. Κι' εἶναι μιὰ
ἐπιτυχία καὶ μιὰ ἱκανοποίησι
αὐτῇ.

ΜΠΑΜΠΗΣ Δ. ΚΛΑΡΑΣ